

Water, recht en een veranderend klimaat

TEKST: CHARLOTTE HERMAN, MARGUERITE DE CHAISEMARTIN, ELISABETTA CANGELOSI, MICHAEL VAN DER VALK

*Veranderen het recht op water en waterrecht mee met het veranderende klimaat?
Verslag van de bijeenkomst in het kader van 30 jaar University for Peace.*

Onder grote belangstelling van diplomaten, juristen en waterdeskundigen vond op 22 september 2010 aan het UNESCO-IHE Institute for Water Education te Delft (NL) een colloquium plaats over recht op water en waterrecht in een veranderende wereld. Aanleiding was het 30-jarig bestaan van de University for Peace, een universiteit in Costa Rica die destijds door de Algemene Vergadering van de VN is opgericht. Juristen van naam uit onder meer Zwitserland en de Verenigde Staten kwamen bijeen om een zeer geïnteresseerd gehoor toe te spreken. In de zaal een ongebruikelijk divers doch bijzonder betrokken publiek: een uitgelezen mix van juristen, topdiplomaten (waaronder meerdere ambassadeurs) en waterdeskundigen trof elkaar. De dag werd uitstekend voorgezeten door respectievelijk de voorzitter van de Alliance for UPEACE, Marius Enthoven, en de rector van het UNESCO-IHE, András Szöllösi-Nagy.

De bescherming van het recht op water is sterk afhankelijk van de lokale context.

INTERNATIONALE JURIDISCHE CONTEXT

Professor Laurence Boisson de Chazournes (Université de Genève) was de eerste spreker. Hoewel ze grote bekendheid geniet onder de aanwezige juristen, onder meer vanwege haar werk aan het Internationaal Gerechtshof, zien we haar zelden als spreker. Een bijzondere gelegenheid, derhalve. Professor Boisson de Chazournes schetste de internationale juridische kaders die expliciet in relatie staan tot (toegang tot) water, en hoe deze zich tot elkaar verhouden. Tevens merkte ze op dat water nog onvoldoende is ingebed in het debat over klimaatverandering, niet in de laatste plaats vanwege de juridische context.

Professor Thea Hilhorst (WUR, rampenstudies) hield een vurig en duidelijk betoog over het belang van aandacht voor de sociologische, institutionele en sociaal-economische context waarin aanspraak wordt gemaakt op bepaalde rechten of ontwikkelingswerk wordt uitgevoerd, soms met averechts effect. Wat in Nederland werkt, hoeft zeker niet te werken in bijvoorbeeld Mozambique, waar kostwinning vaak ruimtelijk verdeeld is. Polygamie werd aangehaald als een praktisch middel bij adaptatie aan klimaatverandering: een vrouw in de riviervlakte zorgt voor eten tijdens droge perioden, terwijl een tweede vrouw in de heuvels de zorg overneemt tijdens de natte perioden. Professor Joyeeta Gupta (VU Amsterdam en UNESCO-IHE) maakte gebruik van het door Boisson de Chazournes geschetste kader om aan te geven dat er in feite sprake is van drie "competing discourses". De ambassadeur van Bolivia maakte vanuit de zaal van de gelegenheid gebruik om in te gaan op de recente resolutie bij de Algemene Vergadering van de VN betreffende water en sanitatie als een mensenrecht. Ook de stemonthouding van Nederland tijdens de vergadering hierover kwam aan de orde. Internationaal heeft dit tot enige verbazing geleid. Immers, zo veronderstelde men (terecht), Nederland draagt water als recht toch een warm hart toe? Ambassadeur Ter Haar, ondersteund door een vervolgens door het Ministerie van Buitenlandse Zaken verspreide stemverklaring, lichtte toe dat Nederland het recht op water een warm hart toedraagt, doch dat juist dit reden was tot een onthouding van stemming, aangezien de nieuwe verklaring eerder een afzwakking en complicerend is, dan een verbetering ten opzichte van reeds lopende activiteiten, zoals die van de onafhankelijke expert van de VN voor toegang tot veilig drinkwater en sanitatie.

Kort na de pauze werden de deelnemers vergast op een kleurrijke dansuitvoering door studenten van het UNESCO-IHE.

OPKOPEN VAN WATERRECHTEN

Rechter Gregory Hobbs (Hooggerechtshof Colorado, VS) lichtte toe hoe hij in de VS betrokken is bij rechtszaken over water, hoe deze in het algemeen ontstaan, en hoe het waterbeheer veelal spontaan is

Internationale afspraken over duurzaamheid en recht betekenen in de praktijk soms bitter weinig.

georganiseerd, op basis van 'wie het eerst komt, die het eerst maalt': de oudste rechten 'overrulen' vaak andere belangen, waarbij een marktsysteem ervoor zorgt dat rechten worden opgekocht van de oorspronkelijke eigenaars. Als voorbeeld werd Las Vegas aangehaald, waar de lokale waterleverancier enerzijds extreem gebruik maakt van hergebruik van water, anderzijds bij vrijwel alle landeigenaren rechten heeft gekocht voor het gebruik van het aldaar als (sporadische) neerslag vallende water. "The water rights for every single garden have been sold." Hobbs sloot zijn betoog af met een zelfgemaakt gedicht over onder andere de rol van rivierwater doorheen de historie. Juan Amaya-Castro (VU Amsterdam en University for Peace) legde uit dat een rechter zich eigenlijk aan het eind van een proces bevindt. Daarvoor kan er al heel wat gebeuren. Aan de hand van een aantal voorbeelden maakte Amaya-Castro duidelijk dat, net als de waterverdeling, recht vaak ook tamelijk willekeurig is, ook al wordt er meestal graag iets anders beweerd.

INTERNATIONALE AFSPRAKEN BLIJVEN DODE LETTER

Barend ter Haar, Nederlands ambassadeur bij UNESCO, schetste op lucide en aansprekende wijze hoe internationale afspraken over duurzaamheid en recht in de praktijk soms weinig betekenen. Als voorbeeld kan bijvoorbeeld de redactie van dit blad aan alle lezers beloven dat zij 10 euro zullen ontvangen. Dat is tamelijk eenvoudig: er is immers niet gezegd dat u dit bedrag van de redactie zult ontvangen, evenmin wanneer u het zult ontvangen. Dat u het zult ontvangen, ooit, van iemand, is tamelijk zeker. Welke rechten kunnen de lezers nu ontnemen aan de belofte? Daarnaast maakte Ter Haar duidelijk dat een recht op water alleen niet voldoende is, aangezien dit recht vaak samenhangt met andere rechten, een werkend rechtssysteem en een goed bestuur.

NIEUWE GEDEELDE LEERSTOEL BIJ UNESCO-IHE EN UNIVERSITY FOR PEACE IN DE MAAK

Ter afsluiting verwees Szöllösi-Nagy naar internationale afspraken die aanpassing verdienen, onder meer door een verandering in de waterbalans. In de waterwereld is een artikel van Milly e.a. bekend (in Nature), met als titel 'Stationarity is dead – whither water management?', waarbij wordt beredeneerd dat het door ingenieurs vanouds gehanteerde uitgangspunt van stationariteit, waarbij een dam of dijk wordt ontworpen op basis van een meetreeks, geen opgeld meer doet. Tijdens de bijeenkomst op 22 september 2010 werd wederom duidelijk gemaakt dat dit ook geldt voor het rechtssysteem. Afspraken over waterverdeling voor bijvoorbeeld de Nijl zijn decennia oud, terwijl de waterbalans (ooit uitgangspunt voor de afspraken) intussen aanzienlijk is veranderd.

Danzij de visionaire inspanning vanuit het Nederlandse samenwerkingsprogramma voor water en klimaat CPWC hebben tijdens de voorbereidende fase voor de bijeenkomst het UNESCO-IHE en UPEACE elkaar gevonden: de rectoren overleggen thans intensief over een gedeelde leerstoel 'Water en Vrede'.

De bijeenkomst was georganiseerd door de Alliance for UPEACE, het Nederlands Nationaal Comité IHP-HWRP, CPWC, het UNESCO-IHE Institute for Water Education, de Nederlandse Nationale UNESCO-Commissie, in samenwerking met UNESCO's International Hydrological Programme (IHP), waaronder het project 'From Potential Conflict to Cooperation Potential' (PCCP). ■

Een publicatie naar aanleiding van deze bijzondere bijeenkomst is in voorbereiding en zal onder meer via UNESCO en de website www.hydrology.nl beschikbaar worden gemaakt.